

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
X Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Суми
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Ільницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 10 від 01.06.2023 р.)

**Суспільно-політичні процеси в Україні та світі:
історія, проблеми, перспективи** : матер. X Всеукр. наук.-
практ. конф. (Суми, 28 квітня 2023 р.) / ред. колегія :
В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін.
Суми : Сумський державний університет, 2023. 196 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках X Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи», присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2023

ВЛАСЕНКО В. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
Сумський державний університет*

ДО БІОГРАФІЇ ПРОФЕСОРА ЛЕОНІДА ФРОЛОВА

Минулого року в Україні та Чехії відзначили столітній ювілей Української господарської академії – вищої школи політехнічного типу, що діяла в невеличкому чеському містечку Подебради у 1922-1935 рр. Серед її професорів було чимало знаних свого часу як в Україні, так і за її межами науковців. До цієї когорти належав і Леонід Петрович Фролов. Оскільки він був учасником українського національно-визвольного руху початку ХХ ст. й Української революції 1917-1921 рр. та політичним емігрантом, то за радянських часів його ім'я не згадувалося. Немає окремих статей про нього ні в Енциклопедії українознавства, ні в Енциклопедії історії України, хоча свого часу він був відомим фахівцем у галузі цукрового виробництва та хімічної промисловості, обіймав високі посади у кількох міністерствах УНР. Чимало сторінок його біографії і донині залишаються недослідженими. Серед них – його робота у міністерствах УНР періоду Української революції 1917-1921 рр. та на початку еміграції. Мета автора – розкрити епізоди його біографії періоду Революції крізь призму документів і матеріалів фонду 9 (Міністерство народного господарства Української Народної Республіки, м. Київ, Кам'янець-Подільський, Тарнів (Польща), 1918-1922) Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО), а саме особових справ (опис 2, справи 188 та 189).

Зауважимо, що в цьому ж архіві є окремий фонд «Фролов Леонід Петрович (1879-?) – директор департаменту Міністерства народного господарства УНР, професор Української господарської академії в м. Подєбрадах, 1919-1941» (ф. 3895).

Леонід Фролов народився 1879 р. в Полтаві. Там же закінчив гімназію. 1897 р. вступив на фізико-математичний факультет Петербурзького університету. 1899 р. був (разом із сестрою Наталією) одним із фундаторів столичної Української студентської громади, входив до її керівного складу (ради). Але невдовзі за участь у студентських виступах був звільнений з університету і відданий у солдати. Згодом змушений був виїхати до Австро-Угорщини, де у 1902-1906 рр. навчався у Празькій політехніці, здобувши фах інженера-хіміка [1, с. 82]. Повернувся в Україну. До початку Першої світової війни працював на цукроварнях на Орловщині, Харківщині та Київщині, був інженером-хіміком, помічником директора, віце-директором заводу. У 1914-1918 рр. він – директор Сидорівського цукрового заводу українського підприємця Василя Самиренка на Київщині (нині Звенигородського р-ну Черкаської обл.). У 1919-1921 рр. працював на різних посадах у міністерствах продовольчих справ, фінансів і народного господарства УНР. Разом з Урядом УНР вийшов на територію Польщі, де перебував у Тарнові та Ченстохові.

21 грудня 1921 р. у Тарнові з ініціативи кількох українських фахівців-аграрників була заснована Спілка українських техніків сільського господарства, до складу управи якої увійшов і Л. Фролов. Спілка висунула ідею про створення профільного закладу освіти. Наприкінці квітня

1922 р. за сприяння голови Українського громадського комітету М. Шаповала та фінансової підтримки чехословацької влади в Подєбрадах була заснована Українська господарська академія (УГА). Чимало членів Спілки переїхало до Чехословаччини, де і почали працювати у цій вищій школі [2].

28 квітня того ж року відбулися установчі збори Професорської ради УГА. Невдовзі була створена Президія Академії, до складу якої увійшли ректор (І. Шовгенів), проректор (Б. Іваницький), секретар Професорської ради (Б. Мартос), декани трьох факультетів: Економічно-кооперативного (О. Мицюк), Агрономічно-лісового (І. Шереметинський) та Інженерного (Л. Фролов) [3, с. 108-109]. Згодом структура керівних органів УГА змінилася. Контрольним органом діяльності підрозділів Академії була Ревізійна комісія, яку у 1927-1928 рр. очолював Л. Фролов. Леонід Петрович був спочатку доцентом, потім професором, завідувачем кафедри вуглегідратів, викладав курси з галузей цукрової промисловості та технології цукроваріння на хіміко-технологічному відділенні Інженерного факультету [4, с. 11, 13]. З 1929 р. Л. Фролов неодноразово обирався проректором УГА [5, с. 69, 98].

Під час світової економічної кризи 1929-1932 рр. чеська влада почала згортати допомогову акцію емігрантам з колишньої Російської імперії. На базі УГА, яка невдовзі припинила своє існування, у Празі був створений Український технічно-господарський інститут із заочною формою навчання. У 1939-1941 рр. Леонід Петрович був професором і директором цього закладу [5, с. 102].

Науковець належав до низки чехословацьких і міжнародних фахових організацій. Серед них – Спілка техніків сільського господарства в Чехії, Товариство українських інженерів-емігрантів, Товариство «Сільський Господар», Міжнародна комісія з дослідної справи при Римському сільськогосподарському інституті (голова комісія) [6, с. 239, 241, 256]. У Подєбрадах очолював місцевий осередок Союзу Хліборобів-Демократів [7, с. 392].

Вагомою є і наукова спадщина вченого у Чехословаччині, про що свідчать бібліографічні покажчики [8, s. 745-747; 9, с. 117, 119-120]. Це – підручники, конспекти лекцій, монографії тощо. Найбільш відомими його працями є «Хемічна технологія сільського господарства» (Подєбради, 1923), «Наука про крам» (Подєбради, 1925), «Цукроварство» (Прага, 1926; Подєбради, 1940), «Англійсько-український словник» (Подєбради, 1939), «Цукрова промисловість України» (Прага, 1942), «Крохмальство» (Подєбради, 1944) та інші. У його доробку і переклад книги «Рафінація цукру» П. Рашевського (Прага, 1925) та численні статті у періодиці.

У грудні 1941 р. Л. Фролов повернувся до Києва для праці радником у централі цукрової промисловості і, за повідомленнями колег з УГА, загинув 1944 р. [3, с. 121].

Інформативний потенціал щодо біографії Л. Фролова мають його особові справи фонду Міністерства народного господарства УНР, що зберігаються у ЦДАВО. Вони містять переважно копії різноманітних документів і матеріалів, а саме: реєстр про службу від 9 серпня 1920 р. та персональну картку від 5 липня 1920 р. [10, арк. 1-3, 9, 29], листування Л. Фролова як директора департаменту посередніх податків або департаменту цукрових і горілчаних справ МНГ з

керівництвом та іншими підрозділами цього й інших міністерств, довідки, посвідчення для відрядження у регіони та до Польщі [10, арк. 4-8, 13зв]. З них випливає, що Л. Фролов почав працювати у Міністерстві продовольчих справ з січня 1919 р., а у липні 1920 р. мешкав за адресою: Кам'янець-Подільський, Руські фільварки (мікрорайон), вул. Т. Шевченка, будинок Палія.

У справі є різноманітні накази Директорії УНР та по Міністерству народного господарства, зокрема про перебування сім'ї Л. Фролова (дружина і троє дітей 11, 5 та 2 років) на Київщині від 16 вересня 1919 р. [10, арк. 28], призначення Л. Фролова на посаду директора департаменту посередніх податків Міністерства фінансів від 2 листопада 1919 р., про відрядження до Ставки Головного Отамана військ УНР або до Тарнова в Польщі та повернення з відрядження, про покладання на Л. Фролова обов'язків міністра народного господарства на час відрядження міністра, про прибуття до Ченстохови для виконання обов'язків директора департаменту у Польщі [10, арк. 10-16, 18-19],

Деякі документи стосуються періоду, коли Уряд УНР вийшов на територію Польщі. Йдеться про прохання і рапорти до міністра про надання відпусток у зв'язку з погіршенням здоров'я (недоїдання), браком коштів та пошуком роботи у січні-листопаді 1921 р., медичну довідку лікаря Сагалевича про стан здоров'я Л. Фролова, накази про надання відпусток і повернення до виконання обов'язків директора департаменту [10, арк. 17, 20-27, 30].

Подібного роду документи зустрічаються і в іншій особовій справі Л. Фролова. Це – копії персональної картки, наказів Директорії УНР про призначення його на посаду

директора департаменту посередніх податків Міністерства фінансів (з 16 вересня 1919 р.) від 2 листопада 1919 р., директора департаментів цукрових справ і посередніх податків МНГ (з 22 червня 1919 р.) від 7 липня 1920 р., по міністерству про відрядження до українських регіонів, Тарнова та Львова з відповідними посвідченнями та повернення звітти, про тимчасове керування міністерством, про включення до складу комісії з передачі справ і майна департаменту посередніх податків Міністерства фінансів до департаменту справ цукрових і горілчаних Міністерства народного господарства від 25 жовтня 1920 р., службові листи [11, арк. 1-19] та реєстр персональної справи [11, арк. 20-21].

Отже, особові справи Леоніда Петровича Фролова розкривають раніше невідомі факти його біографії: щодо освіти, складу сім'ї, діяльності на підприємствах цукрової промисловості в Росії та Україні у 1906-1918 рр. та на різних посадах у міністерствах продовольчих справ, фінансів та народного господарства УНР з січня 1919 р. по грудень 1921 р. Перспективними, на думку автора, є дослідження науково-педагогічної діяльності вченого у міжвоєнній Чехословаччині та практичної роботи в Україні у 1941-1944 рр.

1. Українська господарська академія в Ч.С.Р., Подебради, 1932-1935, і Український технічно-господарський інститут, Подебради – Регенсбург – Мюнхен, 1932-1972. Нью-Йорк, 1972. 278 с.

2. Власенко В. Кость Мацієвич і Спілка українських техніків сільського господарства в ЧС Р // Історія науки і т. префектури [електронне видання] / Держ. Наук. с/г. б-ка УААН. Київ, 2009. № 2. 12 с. URL: https://inb.dnsgb.com.ua/2009-2/09_vlasenko.pdf

3. Українська господарська академія в Ч.С.Р. 1922-1935. Нью-Йорк: видання абсолюентів УГА та УТП, 1959. 247 с.

4. Українська господарська академія в Чехословацькій республіці. Подебради, 1928. 64 с.
5. Іванис В. Стежками життя (спогади). Кн. V. Новий Ульм, 1962. 514 с.
6. Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Прага, 1942. Ч. 1. 372 с.
7. Артюшенко Ю. Легія Українських Націоналістів // Євген Коновалець та його доба. Мюнхен: видання Фондації _т.. Євгена Коновальця, 1974. С. 380-394.
8. Práce ruské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918-1945: (Bibliografie s biografickými údaji o autorech) / Bibliografii zpracovaly Z. Rachůnková a M. Řeháková, biografická hesla zpracoval J. Vacek. Praha : Národní knihovna České republiky, 1995. Díl. I.; Svazek 2. S. 425-849.
9. Другий Український науковий з'їзд у Празі. Бібліографічний покажчик наукових праць української еміграції 1920-1931 / упоряд. П. Зленко. Прага, 1932. 154 с.
10. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). Ф. 9. Оп. 2. Спр. 188.
11. ЦДАВО. Ф. 9. Оп. 2. Спр. 189.

ЗМІСТ

ІСТОРИЯ УКРАЇНИ. ЛОКАЛЬНІ СТУДІЇ

- Бакуліна Є. С.**
Василь Вишиваний у боротьбі за Україну 3
- Власенко В. М.**
До біографії професора Леоніда Фролова 11
- Дегтярьов С. І.**
Джерелознавчий потенціал Повного зібрання законів Російської імперії щодо вивчення історії Сумщини 18
- Єльнікова А. О.**
Дослідження діяльності Українського національно-демократичного об'єднання 25
- Зьоменко М. В.**
До історії Міністерства преси та пропаганди УНР (за матеріалами фонду 1113 ЦДАВО України) 29
- Король В. М.**
Візуальні матеріали, присвячені сільській електрифікації, на сторінках повоєнної обласної преси Сумщини (1945-1955 рр.) 35
- Кудінов Д. В.**
«Камень громовой или упавший с неба»: до історії падіння та початку вивчення «сумського метеорита» 46
- Кулешова А. В.**
Передумови видання Валуєвського циркуляру 1863 р. 55

<i>Мірошніченко А. В.</i> Кримські татари: поніверяння депортації	59
<i>Осадчий Є. М.</i> Бунякинський перевіз на Сеймі	64
<i>Принь О. В.</i> Бутаков В'ячеслав Інокентійович (1882–1946) – революціонер, археолог-аматор, історик	70
<i>Ровенська С. М.</i> Олександр Сема (Семмо) – сотник армії УНР та письменник	76
<i>Рубан А. В.</i> Європейський підприємницький капітал у машинобудівній промисловості на українських землях (1874–1914 рр.)	79
<i>Рубан В. В.</i> Спортивний часопис «Гарт» (1946) (до історіографії проблеми)	83
<i>Слюсарєва Є. О.</i> Аграрне питання в програмах політичних партій в роки Української революції (1917-1921)	90
<u>ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ</u>	
<i>Гончаренко А. В.</i> Централізація державної влади в Італії фашистським режимом Беніто Муссоліні у 20–30-х рр. ХХ ст.	95
<i>Дегтярьова Д. С.</i> Історичні передумови встановлення культу особи	103

Мурашко К. О.
К. Родзаєвський: нариси з біографії російського фашиста 108

Тихончук Д.
Економічний успіх повоєнного відновлення: досвід французької держави (1944–1969 рр.) 112

Червяченко В. Р.
Чехословаччина напередодні «Празької весни» 1968 р. 116

СУСПІЛЬСТВО І ПОЛІТИКА: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ

Власенко В. М., Сугоняко Д. Р.
До біографії Якова Моралевича 122

Гаврилишин П. М.
Богдан Гаврилишин – член Римського клубу 131

Зьоменко М. В.
Створення Міністерства преси і пропаганди УНР 136

Лобко Н. В.
Вплив радянського гендерного порядку на формування трудової орієнтації чоловіків і жінок 140

Степанов В. В.
Мова як засіб маніпуляції в процесах державотворення і політичних трансформацій 146

Тодоров І. Я.
Безпекові гарантії для України: стан і перспективи 151

КУЛЬТУРА ТА СУСПІЛЬСТВО: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Антонов Є. М.

Сумський обласний художній музей
ім. Никанора Онацького 156

Бублик О. І.

Звичаї та побут жителів села Закотне
Луганської області 160

Єгорова Є. С.

Вплив російсько-української війни на крелевецьке
переборне ткацтво 168

Карпенко М. В.

Козацькі традиції: матеріали до вивчення питання 174

Кузьома В. С.

Казка «Приречений царевич» як джерело до вивчення
історії Давнього Єгипту 177

Михайліченко М. А.

Пам'ятки культурної спадщини Сумського району та
перспективи розвитку історико-культурного туризму 183

Шуть Т. І.

Заклади жіночої духовної освіти на території
Наддніпрянської України в ХІХ ст. 188

Наукове видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
Х Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Оригінал-макет підготовлено на
кафедрі історії СумДУ

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Матеріали друкуються в авторській редакції. Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 16,77. Обл.-вид. арк. 19,83. Тираж 100 пр. Зам.№
Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.